

Vincent Šabík

**Nevšedne kreatívny talent
a rozprávačská energia**
(Peter Jaroš)

Literatúra, ako ju chápala ešte naša generácia, teda generácia šesťdesiatych rokov 20. storočia, má do činenia s hľadaním identity človeka ako bytosti, ktorá dozrieva na úrovni individuálnej a zároveň spoločenskej. Na rozdiel od našich starších spisovateľských kolegov, ktorým politický režim nanucoval hotové kritériá totožnosti (ideologicko-politické a sociálne), skôr sme sa už pokúšali hľadať vlastné autentické aspekty identity, ako ju našepkáva kolektívna historická a kultúrna pamäť siahajúca až do hĺbok duše, ako ju signalizuje materinský jazyk, jeho subtílna sémantika, teda významy a obsahy, jedinečné gestá a napokon i sám zmysel. Jazyk a štýl svojich generačných druhov som vnímal ako citlivý nerv meniacej sa duchovnej kultúry, ktorú sme vtedy pocítovali bytostne – existenciálne, čo vyvolávalo nemalý odpor. Takto som sa v eseji *Pohyby tvaru – Úloha jazyka a štýlu v mladej slovenskej literatúre* (Slovenské pohľady, 1964) dostal do blízkeho kontaktu s Petrom Jarošom, keď akademicky renomovaný kritik napísal, že mladá próza sa rozbieha všetkými smermi, ale že jej cesty nikam nevedú. Od tejto pomerne úzkej subjektívnej bázy sa takto začína odvíjať naša spoločná cesta v kontexte historického vývinu Slovenska nielen k rekonštrukcii našich dejín, ale aj k ich objavovaniu a novému chápaniu, ako to môžeme sledovať vo vývine a pohybe dozrievania spisovateľa Petra Jaroša, ktoré vrcholil v epopeji *Tisícročná včela*.

Genézu spisovateľa, ktorý má za sebou rozsiahle dielo, naznačujem v antológii *Ako vzniká deň – Generácia 56* (Tatran, 1970) prózou *Intra muros* a portrétom, ktorý by som chcel i pri tejto príležitosti letmo pripomenúť.

Jaroš sa narodil 22. januára 1940 v podtatranskom mestečku Hybe, študoval slovenčinu a ruštinu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského, potom pracoval ako redaktor v Mladých letách a Kultúrnom živote, vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ, v bratislavskom rozhlase, v Slovenskej filmovej tvorbe, v Národnom literárnom centre, ba skúsil to aj ako poslanec. Knižne sa jeho

tvorba otvára novelou *Popoludnie na terase* (1963). Len bibliografia jeho kníh a filmových scenárov by si vyžiadala nemalý priestor, ako o tom svedčí zborník *Život a dielo Petra Jaroša* (Nitra, 2000), vypovedá najmä o autorovom nevšednom kreatívnom talente a rozprávačskej energii, ktorú fascinuje tajomstvo človeka a jeho spolužitia v spoločensťve, naratív živý pamäťou, ale aj ostrým vnímaním reality, jej detailov a ich interpretácie.

Jarošov román *Tisícročná včela* nášho autora zaujíma popredné miesto aj v literatúre sedemdesiatych rokov a vôbec. V konkrétnych spoločensko-historických podmienkach sa stáva prominentným médiom historickej pamäti, no-

Juraj Jakubisko, Peter Jaroš, Vincent Šabík

vého čítania a chápania dejín národa v rámci spoločenskej komunikácie a seba-chápania. Mení ustálený obraz, ideologicky zafixovanú explikáciu – výklad histórie a človeka v nej, nové poňatie hrdinu, ale aj historického románu v službe ideologických schém (typizácie), fikcionalizácie rozprávania. Fakty a fikcie sa tu dostávajú do nového svetla. Syntetizácia generačných skúseností sa ukázala ako mimoriadne oživujúca aj na póle recepcie, čítania, a to vďaka autorite rozprávača a jeho umenia, ktoré rešpektuje autenticitu spomienok. Takto jarošovská, šikulovská, ballekovská generácia preniká až ku koreňom národného bytia, krajiny, spoločenských, sociálnych koreňov kultúry človeka.

Román *Tisícročná včela* autor dejovo situuje do druhej polovice 19. storočia a začiatku 20. storočia. Jeho stredobodom sú životné osudy liptovskej hybskej rodiny Pichandovcov, ale rámec sa postupne rozširuje o postavy a ich epizódy, ale aj o univerzálnu ľudskú problematiku slovenského národného spoločenstva od revolúcie 1848 po vznik prvej Československej republiky (ktorý si dnes pripomínáme a ktorý nemálo súvisí s oslobodzovacím pohybom Slovákov vôbec). Historické vedomie a povedomie Jarošovho románu je určujúce pre Európu, emancipačný a sociálny pohyb. Hoci korení v konkrétnom geografickom prostredí, jeho hrdinovia – roľníci a murári – prekračujú lokálne k univerzálnym skúsenostiam.

Široko rozvetvená je aj disponibilita rozprávača, jeho hlas sa vyznačuje neobyčajnou pestrosťou akcentov od vážnosti po hravosť, humornosť, grotesknosť – využíva vyrovnané všetky možné finesy a rafinesy. Tak ako vyrovnané osciluje medzi vecnosťou a fantáziou, informáciami, snovosťou, mágiou a fantastikou, ktorú ňňho pripisujeme inšpirácii kolumbijským prozaikom Garcíom Márquezom.

Jaroš svojím dielom nepochybne prispel k obohateniu románu ako žánru, jeho epickej rozvetvenosti, ktorá očividne pritiahla a oslovila aj nášho popredného filmového umelca Juraja Jakubiska, akiste aj preto, že prekonáva tradičné limity dedinského videnia sveta, dejín, ktorým nedá pohlcovať kreativitu ľudského subjektu.

Odznelo na besede *Tisícročná včela* v bratislavskom V-klube 13. 9. 2018